

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Τοῦ κ. ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

Γ Ρ Α Φ Η

Τὸ διάβασμα ἀκολουθοῦσε ἡ γραφή πού στῆ συνήθειά της τὰ παιδιά λίγο ταίριαζαν. Ἡ πρώτη γραφή διδασκότανε μὲ τὸ χάραγμα τῶν χαρακτήρων τοῦ ἀλφάβητου πάνω στὸ ἔδαφος ἢ πάνω σὲ στρώμα ἄμμου, ἂν δὲν εἶχαν ἄλλα μέσα προχειρότερα καὶ εὐχρηστότερα. Τὸ γραφεῖο νὰ ποῦμε, πού πάνω γινότανε ἡ ἐξάσκηση στὴν ἄμμο πάνω, λεγότανε «διάμμο», ὅπου οἱ ἀρχαριοὶ μὲ τὸ λιχανὸ χάραζαν τὰ γράμματα. Αὐτὸ τὸ γραφεῖο τὸ γυροτρογούριζε ἓνα πλαίσιο μὲ σανίδι πού εἶχε πλάτος δυὸ δάχτυλα σὲ σχῆμα παραλληλόγραμμου μακρουλοῦ καὶ στὸ μέσο του ἀπλώνονταν ἡ ἄμμος. Ἡ ἄμμος σιαζότανε μὲ ξυλένιο κομμάτι πού λεγότανε «ὀμαλιστήριον». Πάνω σαυτὴ τὴν ἄμμο ἀσκούνταν οἱ μαθητὲς στὸ γράψιμο. Πιὸ συνηθισμένη ἀσκηση ὅμως ἦταν πάνω στὴ γῆ. Μὲ τὸν καιρὸ ἄρχισαν νὰ μεταχειρίζονται χαρτί καὶ νὰ κατασκευάζονται αὐτὸ τὰ «τετράδια», πού χαράσσονταν μὲ ξεχωριστὸ δργάνο πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸνα πλαίσιο τετράγωνο καὶ ἔφερε παράλληλα νήματα τεντωμένα ἀπὸ τις δυὸ πλευρές. Κάτω ἀπ' αὐτὸ ἔβαζαν τὰ τετράδια οἱ μαθητὲς καὶ μὲ ξύλο πατώντας τὰ νήματα πάνω στὰ τετράδια ἐποτύπωναν τὰ χνάρια τῶν νημάτων σὲ γραμμὲς παράλληλες πού ἔγραφαν πάνω τους.

Ὅμως ὅσοι ἤξαιραν ἀνάγνωση δὲ γνώριζαν καὶ γραφή, γιατί ἡ ἐπίδοση στὸ διάβασμα ἐπέφερε τὴν παραμέληση τοῦ γραψίματος, γιὰ αὐτὸ καὶ πολλοὶ ἂν καὶ ἄριστα ἦταν ἀσκημένοι στὰ γράμματα καὶ τὸ διάβασμα, ὑστεροῦσαν στὸ γράψιμο. Τέτοιοι προπάντων ἦταν οἱ κληρικοὶ, πού συνήθως μὲ τὸ νὰ ἀσκούνται στὸ μηχανικὸ διάβασμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν καὶ τροπαρίων, ἐλάχιστα φρόντιζαν στὴν ἀσκηση τοῦ γραψίματος.

Στὸ τετράδιο γινότανε τὸ μάθημα τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς μεθόδου της. Ἡ μέθοδος ἦταν γνωστὴ καὶ ἄλλοῦ, ἀλλὰ στὰ Γιάννενα ἐφαρμόσθηκε ὅπου τὸν Μπαλάνο στὰ 1750 στὶς ἀνώτερες τάξεις τῶν ἐκεῖ σχολειῶν, πού μόνο μὲ τὴν διάδοξη τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ἰωάννη Πατούσα στὴν Ἑλλάδα ὑποχωρώντας περιορίσθηκε στὶς κατώτερες τάξεις. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ὅσο γιὰ τὰ γραμματικὰ στὴν ἐρμηνεία τοῦ κομματιοῦ κάποιου συγγραφέα ἢ ποιητῆ, χρησιμοποιότανε καὶ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Νὰ ἓνα παράδειγμα :

Κείμενο : « Ἄκουσον, ὦ παῖ, τῆς ἐμῆς συμβουλῆς ».

Ἐρμηνεία : ὦ παῖ (παιδίον, ὦ τέκνον μου, ὦ μαθητὰ μου),

ἄκουσον (ἀκροάσθητι, ἐνωτίσθητι),

τῆς ἐμῆς (τὴν ἰδικὴν μου),

συμβουλῆς (συμβουλήν, παραίνεσιν).

Ὅσο γιὰ τὴ λογαριθμικὴ θὰ μιλήσω παρακά-

À LA MANIÈRE DE...

v

MAETERLINCK

LA «SEIZIÈME CHANSON»

Τρεῖς ἦτανε πού ξαίρανε τὸ Μυστικὸ τοῦ Κόσμου (τ' ἄσπρο σου χέρι δός μου !)...

Ὁ πρῶτος ἦτανε κουφός, μουγγὸς καθὼς οἱ τάφοι δὲν ἤξαιρε νὰ γράφη.

Ὁ δεύτερος — ἀλλοίμονο !, — πού μπόρει νὰ πῆ [τόσσα, κομμένη εἶχε τὴ γλῶσσα.

Κι' ὁ τρίτος, ἤξαιρε νὰ πῆ, κι' ἡ γλῶσσα του νὰ [τρέξει, — ἀλλὰ δὲν εἶπε λέξη...

ΠΛΑΤΩΝ ΧΑΡΜΙΔΗΣ

~~~~~
τω ἀφοῦ ποῦμε σχετικὰ γιὰ τὴ διάρκεια τῶν μαθημάτων. Τὰ μαθήματα βαστοῦσαν ὡς τὸ βράδυ, ὅταν πᾶ ὁ δάσκαλος ἀπολυοῦσε τοὺς μαθητὲς του, ἐξετάζοντάς τους ἄλλους μὲ τὸ ἴδιο σύστημα. Τὸ βράδυ στὸ τέλος τοῦ μαθήματος καὶ πρὶν ἀναχωρήσουν τὰ παιδιά ὄλα μαζί ἔψελναν ἓνα «ἐξόδιον» πού ἡ ἀκομψὴ του σύνθεσις καὶ οἱ ἀλλόκοτα ἀνακατεμένες ἰδέες του δείχνουν τὰ χάλια τῆς παιδείας στὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Νὰ τὸ ἐξόδιον :

Ἐπικαλοῦντες παιδεύοντες...

εὐθυμοῦντες, χαίροντες

συλλαβοῦσα ἐν γαστρὶ.

Τὸν πατέρα προσκυνῶ,

τὴν μητέρα σέβομαι,

καὶ τὸν πρῶτον ἀδελφόν

ἀδελφόν τε καὶ πατέρα.

Περὶ πάσαν ἐντολήν

τὴν ἀγάπην ἔχετε.

Τὸν Θεὸν φοβεῖσθε,

τὸν βασιλέα τιμᾶτε

τοὺς ἱερεῖς εὐλαβεῖσθε.

Ἄνθρωπος ἀγράμματος

ξύλον ἄκαρπὸν ἐστὶ

διὸ ὅπου φορὰ τὰ γράμματα

ὑπὲρ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου

τιμιώτερόν ἐστιν.

Καὶ σὺ καλὸ μου Δάσκαλε,

ἔχε καλὴν νύκτα.

Καὶ τὸ ταχὺ πού δὲν ἐρῆθ.

τὰ μικρ' ἀπὸ δώδεκα

καὶ τὰ τρανὰ εἰκοσιτέσσαρες

καὶ τὸν πρῶτον σχολὸν σαράντα ὀχτῶ

καὶ δύο διὰ τὴν εὐχὴν

πενήντα ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.

Ἡ διδασκαλία ὅμως φαίνεται ὅτι γιὰ τὴν ἐλλειψη κατάλληλων οπιτιῶν ἢ καὶ γιὰ τὴν ὥρα τοῦ ἔτους γινότανε καὶ στὸ ὑπαίθρο. Οἱ παρόμοιοι δασκάλοι εἶχαν διακοπὲς τὸ χειμῶνα, τὸ δὲ θεωρητικὴ μέσα σὲ ἐκκλησιᾶς καὶ αὐλὲς ἐκκλησιῶν δίδασκαν τὰ φτωχοπαῖδια.

Γιὰ ἓνα τέτοιο δάσκαλο ὑπαίθριον τοῦ τελευταίου καιροῦ ὁ Δ. Καμπούρογλου (Ἰστ. Ἰθ. τ. 3, σ. 223) ἀναφέρει λέγοντας : « Πίσω ἀπὸ τὸ ἱερό τῆς Σωτείας τοῦ Νικόδημου, τῆς σημερινῆς δηλ. Ρωσικῆς ἐκκλησίας—ἅγιος Νικόδημος—

είχε πρό της επανάστασεως τὸ Σχολεῖόν του διὰ τὰ φτωχόπαιδα τῆς συνοικίας, διότι ὑπῆρχον καὶ καλὰ σχολεῖα, ὁ δάσκαλος Νταπτᾶς. Ὡς πᾶν τῶμα τοῦ σχολείου του εἶχε τὴ γῆ καὶ ὡς στέγη τὸν οὐρανόν, δηλ. ἦτο εἰς τὸ ὑπαιθρο ὁ δάσκαλος ἐκάθητο ἐπάνω εἰς προβιάν—ἡ δασκαλοκαθέδρα σάν νά ποῦμε—καὶ γύρω του οἱ μικροὶ μαθηταὶ σταυροπόδι. Εἶχε καὶ τάξεις πρώτην, δευτέραν καὶ τρίτην ποὺ τὶς χώριζε μὲ μεγάλας κοτρώνας κ.λ.π.». Ὁ περίεργος μπορεῖ νὰ διαβάσει ἐκεῖ ὅλη τὴν περιγραφή τοῦ δασκάλου.

ΠΟΙΝΕΣ

Οἱ ποινὲς ποὺ αὐτὲς τιμωροῦσαν τὰ παιδιὰ ἦταν λογιῆς, λογιά καὶ τὶς μεταχειρίζονταν νόμιμα. Γιατί οὔτε ὁ δάσκαλος φαντάζονταν πὼς θὰ διδάξει χωρὶς ξύλο, οὔτε ὁ μαθητὴς πὼς θὰ διδαχτεῖ χωρὶς νὰ τὶς φάγει. Βρίσκονταν δὲ κοντὰ στ' ἄλλα μέσα στὸ σχολεῖο στημένο ἕνα ὄργανο εἰδικό, ποὺ σαυτό πάνω τιμωροῦσαν τὰ παιδιὰ: εἶναι ὁ «φάλαγκας» ὁ γνωστότατος σ' ὅλο τὸ πανελλήνιο. Ὅμως πρὶν βάλουν στὸ φάλαγκα ἕνα μαθητὴ γιὰ βαρὺ φταίξιμο, τὸ κανονικὸ ἦταν νὰ δοκιμάσει τὸ παιδί κάθε λογῆς χτυπήματα, νὰ τὸν δέριον συνήθως στὰ χέρια μὲ τὸ δείκτη, μὲ τὴν ἴσχυρα, μὲ τὴ «λυγόννα» ἐπίτηδες φτιαγμένη καὶ μὲ τὸ ἀρχαιοπρεποῦ λουρί κάποτε. Ἄλλως τε οἱ παλαιοὶ μαστῖχοὶ ἔδερναν μὲ τὸ «σκύτος». Ἐτοὶ βλέπουμε τὸ Λιβάνιο (314 π. Χ.) νὰ δικαιολογεῖται στὸν Ἀκάκιο γιὰ τὶς πληγὲς ποὺ πῆρε ὁ γιός του μὲ τὸ σκύτος, γιατί ἐνῶ τὸν ἐμάλωνε ὁ δάσκαλος, αὐτὸς τοῦ πέταξε τὸ βιβλίον καὶ τῶσκασε. (Λιβανίου Σοφιστοῦ ἐπιστολὲς 1119).

Περιγραφή τοῦ φάλαγκα ἔχουμε ἀπὸ ἕνα αὐτόπητὴ ποὺ δημοσιεύθηκε στὴ «Χρυσᾶλίδα» (συγγραμματα περιοδικὸ Φιλαδελφῆος καὶ Πασχαλίδου) Περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν Ἀθήναις Σχολείων, 1866).

«Ὁ φάλαγκας ἦταν ἕνα ξύλον ἀπὸ ἕνα μέτρον (οἱ Τούρκοι εἶχαν ὅμοιον κάπως μὲ φάλαγκα ἀλλὰ συνθετότερο καὶ βαρβαρότερο ὄργανο) ἕως ἕξη ρούπια μακρὸς μὲ δύο τρίτες, ὡς ἕνα ροῦπι ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλην, ἕνα σχοινὶ περασμένο, ἔχοντας δύο κόμπους εἰς τὴς ἄκρες νὰ μὴ ξεπερνᾷ. Αὐτοῦ ἔβαζαν τοὺς πόδας καὶ ἔστρεφον τὸ ξύλον καὶ ἔσφιγγον τὰ πόδια, εἰς τοὺς ἀστράγαλους ἀποκάτω, καὶ ὁ διδάσκαλος ἔδερνε».

Αὐτοὶ οἱ βαρβαρισμοὶ μόνο μὲ ἐπίσημη πράξη τῆς Ἑλλάδος, ποὺ ἀρχισε νάναγεννιέται, λιγότεψαν. Εἶναι δὲ πολὺ γνωστὰ τὰ «παιδεύματα» καὶ σ' ἕποχὴ ποὺ δὲν εἶναι μακριὰ ἀπὸ μᾶς, ποὺ ἀναγκάζονταν τὰ παιδιὰ τὰ ταχτα, τὰ μελὴ ἢ συνήθως αὐτὰ ποὺ ἔφευγαν ἀπὸ τὸ σχολεῖο νὰ στέκονται ἀντίκρου στὸν ἥλιο ἀλειμένα στὸ πρόσωπο μὲ μέλι, ἢ νὰ γονατίζουν πάνω σὲ φασόλια ἢ ρεβίθια καὶ νὰ κρατᾶν τὰ χέρια σηκωμένα ἢ νὰ δέρονται φορτωμένα πάνω στὴ ράχη ἄλλου ἀλύπητα ἢ νὰ φτόνονται ἀπ' ὅλα τὰ παιδιὰ περνώντας μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἄτυχο μαθητὴ, ποὺ στέκονταν στὴν ἐξοδο τοῦ σχολείου στὸ σχόλασμα.

(ἀκολουθεῖ)

ΠΟΥΛΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΜΕΓΑΛΑ ΠΑΙΔΙΑ

Ο ΚΥΡ-ΜΑΤΘΑΙΟΣ

Τῆς Κας ΚΛΕΑΡΕΤΗΣ ΔΙΠΛΑ ΜΑΛΑΜΟΥ

«Ταμεῖον εἰς ἄλφα...» «Θὰ τὸ περάσουμε εἰς τὸ κβ-θολικόν...» «Θὰ γίνῃ ἀντιλογισμός».

Τέτοιες φρασσοῦλες ἀκούονταν ὄχι στὸ δρόμο ἀπὸνα χαμηλὸ παράθυρο ὅταν εἶτανε ἀνοιχτό.

Ὁ κύρ-Ματθαῖος ἔδινε μάθημα. Σκυμμένο τὸ γεροντικὸ κεφάλι μὲ τὰ γυαλάκια ἀπάνω σ' ἕνα τραπέζι μὲ χαρτιά. Πλάι, ὁ νέος ποὺ προγομνάζονταν στὰ λογιστικά.

Λογιστὴς ἀπὸ τὰ νιάτα του ὁ κύρ-Ματθαῖος. Χρόνια πίσω κρατοῦσε τὰ βιβλία σὲ μεγάλη μαγαζιά τῆς Ἀθήνας. Ὑστερα δούλεψε σὲ μιὰ ἐταιρεία ποὺ χρεωκόπησε, κι' ἀργότερα βρῆκε θέση λογιστῆ σ' ἕνα φιλανθρωπικὸ ἴδρυμα. Καλὰ εἶτανε ἐκεῖ κι' ἀκόμα ἐκεῖ θὰ βρίσκονταν ἂν οἱ ρευματισμοὶ δὲν τὸν κάρφωσαν συχνὰ στὸ σπῆτι. Ἡ ταχτικὴ ὁμὸς ἢ δουλειὰ θέλει καὶ τὸν ταχτικὸ ὑπάλληλο, καὶ ὁ κύρ-Ματθαῖος ποὺ εἶτανε ἀνθρώπος μὲ φιλότιμο, δὲν ὑπόφερεν ὁ ἴδιος τὶς ἀπουσίες του. Στὸ ὕστερο, στενοχωρημένος ἀπὸ τὴν ὑγεία του, ἀναγκάστηκε νὰ παρατηρήσῃ ἀπὸ τὴ θέση. Εἶχε ὁμὸς στὸ μεταξὺ ἐξασφαλίσει μερικὰ μαθήματα στὸ σπῆτι. Καὶ τὸ σπῆτικὸ αὐτὸ ποὺ βρίσκονταν στὴν ὁδὸ Τρικοῦπη, εἶτανε δυὸ καμφοῦλες μοναχῆς. Μὰ εἶτανε δικό του, κι' αὐτὸ ἔδινε μιὰ σιγουριά στὸν κύρ-Ματθαῖο καὶ στὶς χειρότερες ὥρες τῆς φτώχειας. Ὅταν ἔχει ὁ ἀνθρώπος ἐξασφαλισμένο τὸ κεραμίδι του, ἔλεγε, εἰς τὴν ἄλφα τὰ κατὰφέρνην εὐκολότερα.

Στὸ σπῆτικὸ αὐτὸ ζοῦσε μοναχὸς καὶ μιὰ παραδουλεύτρια ἐρχόνταν μιὰ φορὰ τὴ βδομάδα καὶ τοῦ τὸ κρατοῦσε ταχτικὸ καὶ παστρικό. Εὐχαριστημένος ὁ κύρ-Ματθαῖος ἀπὸ τὴν ἡσυχὴ ζωὴ του, κάθονταν τὰ πρωινὰ τοῦ καλοκαίρι κ' ἔπινε τὸν καφέ του κάτω ἀπὸ τὴν μουριά τῆς ἀύλης. Τὸ χειμῶνα πάλι, κυνηγοῦσε τὸν ἥλιο μέσα ἀπὸ τὰ τζαμόφυλλα. Καὶ πάντα ὅταν τ' ἀπόγισμα τελείωνε τὰ μαθήματα, ἔβγαине ἕνα γύρο νὰ πάρῃ τὸν ἀέρα του σέρνοντας τὰ πόδια, χτυπώντας βαριά τὸ μπαστούνι του.

«Ὅλοι στὴ γειτονιά τὸν ξαίρανε κι' ὅπως διάβαινε, οἱ χαιρετισμοὶ τὸν καλοδέχονταν:

—Ὅρα καλὴ δασκαλε.

—Καλὸν περίπατο, γείτονα.

Κι' αὐτὸς χαιρετοῦσε καὶ διάβαινε, ἢ στέκονταν καὶ κουβέντιαζε.

Αὐτὴ ἡ ἐξοδο τοῦκανε καλὸ. Τοῦ ξεσκότιζε τὸ μυαλό. Κ' ἔπειτα τοῦ φαίνονταν πὼς δὲν εἶτανε κι' ὀλίγελα μοναχὸς στὸν κόσμο. Καμμιά φορὰ ἢ κούραση ἢ κανένας πόνος, τὸν ἀνάγκαζαν νὰ καθίσει σὲ κανένα δημόσιο παγκάκι. Τὸ παράπονό του εἶτανε πὼς τὰ παγκάκια αὐτὰ εἶτανε λιγοστὰ γι' ἀνθρώπους σάν κι' αὐτόν, ποὺ τὰ καφενεῖα σπάνια τὸν βλέπανε. Γιατί, γιὰ νὰ τὰ βγάνει πέρα καὶ νὰ μὴ ἀναγκάζεται νὰ κάνει χρέη ποὺ τ' ἀποστρέφονταν, τὰ ἐξοδὰ του εἶτανε λογαριασμένα ἀπὸ πρὶν ὡς τὴν πεντάρρα.

Κι' ὡστόσο, αὐτὰ τὰ μετρημένα λεφτὰ, φαίνονταν πὼς περισσεύαν ὅταν τοῦ παρουσιάζονταν περίσταση νὰ βοηθήσει κανέναν πρὸ φτωχὸν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του.

Ἐνα τέτιο συνέβηκε κάποιον ἀπογοιματάκι καλοκαιρινὸ ποὺ πῆγαίνε στὸν κῆπο τοῦ Μουσείου. Εἶταν κοντὰ στὸ καφενεῖο τῆς γειτονιάς του τὴ στιγμὴ ποὺ ἕνας πόνος δυνατὸς στὸ γόνατο, τὸν κάρφωσε ἐπὶ τόπου.

Σύρθηκε κούτσα-κούτσα καὶ κάθισε στὸ πεζουλάκι ἐνὸς χαμηλοῦ παραθυριοῦ.

Ὁ καφετζῆς τὸν εἶδε ἀπὸ παρέκει κ' ἔτρεξε νὰ τὸν βοηθήσει. Τὸν πῆρε μπράτσο ὡς τὸ καφενεῖο, τοῦδωκε καὶ μιὰ καρτέλα νὰ κάτσει ἐκεῖ ἀπόξω στὴ θροοιά.

—Ὅχι, ὄχι, ἀρνήθηκε ὁ κύρ-Ματθαῖος. Δὲ θὰ καθίσω, παιδί μου, δὲ θὰ καθίσω.

—Μὰ γιατί;

—Νὰ μὴ σοῦ πιάνω καὶ τὴν καρτέλα.

Ὁ καφετζῆς ἐπίμενε, μὰ ὁ κύρ-Ματθαῖος τοῦ ἐξήγησε: